

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

РАБЕЦЬКА НАДІЯ ЛЕОНІДІВНА

УДК 378:372.461

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Осипова Тетяна Юріївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Руденко Лариса Анатоліївна,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
професор кафедри практичної психології та педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Ткаченко Катерина Олександрівна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
старший викладач кафедри початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться «26» жовтня 2018 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці й на офіційному сайті Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «25» вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах інтеграції України до європейського освітнього простору інтенсивно здійснюється модернізація вітчизняної системи освіти, що передбачає вирішення проблеми якісного формування професійної компетентності майбутніх фахівців, у тому числі й соціономічної сфери, здатних реалізовувати знання й уміння щодо організації конструктивної взаємодії з довколишніми людьми в подальшій професійній діяльності.

Професійна діяльність майбутніх фахівців соціономічної сфери (практичні психологи, соціальні педагоги, соціальні працівники, правознавці та ін.) належить до типу «людина – людина» і ґрунтується на спілкуванні з людьми, які потребують певної допомоги та захисту в ситуаціях, що виникли в їхньому житті. З огляду на це, у процесі навчання, крім набуття необхідних професійних знань і вмінь, постає необхідність формування в майбутніх фахівців-соціономів життєво значущих знань, умінь, навичок, розвитку здатності використовувати свій особистісний потенціал у взаємодії з людьми, тобто формування їхньої комунікативної компетентності.

Надання українській мові статусу державної зумовило вирішення проблеми професійної підготовки високоосвічених, висококваліфікованих та висококультурних фахівців, які мають ґрунтовні знання не лише зі свого фаху, а й вільно володіють як державною мовою, так і професійним мовленням.

Проблему комунікативної компетентності досліджено в різних напрямках, як-от: залежність успішного спілкування від рівня сформованості комунікативної компетентності (Л. Мамчур); засвоєння комунікативних моделей поведінки в процесі співвивчення мов і культур як підґрунтя розвитку полікультурної особистості (І. Іванова); однієї з передумов досягнення життєвої мети (Т. Вольфовська); складник професійної підготовки студентів (О. Колоколова, О. Кравченко-Дзондза).

Різноманітні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери стали предметом досліджень багатьох учених (Т. Браніцька, Ю. Бреус, Л. Буркова, С. Гвозд'їй, І. Грицюк, В. Ісаєв, Р. Каверіна, О. Карпенко, В. Корнєщук, Л. Онуфрієва, Л. Руденко, Н. Серебровська, С. Сорокоумова, К. Ткаченко та ін.).

Досліджено особливості формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів (А. Богуш, Н. Босак, Г. Вакуленко, І. Дроздова, М. Заброцький, К. Касярум, К. Клімова, О. Копусь, М. Коць, С. Макаренко, С. Максименко, М. Пентилюк, Є. Проворова та ін.), соціальних педагогів / соціальних працівників (В. Березан, Д. Годлевська, А. Капська, Т. Качалова, І. Козубовська, О. Корчова, О. Лацанич, О. Пасічник та ін.), психологів (Н. Буртова, Н. Завініченко, О. Низовець, Ю. Паскевська, Н. Шевченко та ін.), правознавців (А. Агаєва, С. Вишневська, О. Калита, Н. Кожем'яко, О. Котикова, Л. Насіленко, О. Павленко, Г. Яворська та ін.).

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери, питання формування їхньої комунікативної компетентності залишається актуальним.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури та власного практичного досвіду роботи було виявлено низку суперечностей між:

– потребою суспільства в майбутніх фахівцях соціономічної сфери, здатних орієнтуватись у складних комунікативних ситуаціях, організувати комунікативну взаємодію в соціумі та недостатньою сформованістю в них комунікативної компетентності;

– необхідністю цілеспрямованого формування комунікативної компетентності в майбутніх фахівців соціономічної сфери та недостатньою актуалізацією цього аспекту в сучасному освітньому процесі;

– потенційними можливостями професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до формування комунікативної компетентності та недостатньою розробленістю навчально-методичного забезпечення для їх реалізації.

Вищезазначене зумовило вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено проблему формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці в закладах вищої освіти.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 2 від 29 вересня 2017 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 6 від 28 листопада 2017 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери»; уточнити поняття «професійна діяльність фахівців соціономічної сфери», «комунікативна компетентність».
2. Виявити компоненти, критерії, їх показники та схарактеризувати рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

3. Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.
4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці в закладах вищої освіти.

Гіпотеза дослідження: формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері; озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері; забезпечення педагогічної підтримки становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

Методи дослідження: для розв'язання окреслених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: вивчення й аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери для побудови моделі та з'ясування педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери; методи емпіричного дослідження (анкетування, спостереження, бесіди, вивчення практичної діяльності студентів під час проходження практики, самооцінка, психологічні методики, тестування, тренінги тощо) – для визначення стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) застосовано з метою перевірки дієвості моделі та експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики – для визначення ефективності експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Базою дослідження виступили Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центральнорукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. В експериментальній роботі задіяно 242 студенти.

Наукова новизна дослідження. Уперше науково обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери (усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері; озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері; забезпечення педагогічної підтримки становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації); обґрунтовано модель формування

комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери (інформаційно-мотиваційний, практико-зорієнтований, індивідуально-розвивальний етапи); визначено сутність феномена «комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери» та його компонентну структуру (гносеологічний, праксеологічний, суб'єктний компоненти), критерії (когнітивний, діяльнісний, особистісний) з відповідними показниками; схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький) комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери; уточнено поняття «професійна діяльність фахівців соціономічної сфери», «комунікативна компетентність». Подальшого розвитку набула методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено й апробовано діагностувальну й експериментальну методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, спецкурс «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери»; кейс-стаді, рольові й ділові ігри, вправи, ситуативні завдання, мовні ігри, тренінг комунікативної взаємодії тощо. Зміст і результати наукового дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти під час розроблення навчальних курсів і науково-методичних посібників, у ході написання кваліфікаційних (курсівих і магістерських) робіт студентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 343/24-03 від 20.02.2018 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (акт про впровадження № 5 від 19.01.2018 р.), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (акт про впровадження № 13-н від 23.02.2018 р.), Криворізького державного педагогічного університету (акт про впровадження № 01–337/3 від 14.08.2018 р.).

Особистий внесок автора в праці у співавторстві [9] полягає у визначенні впливу педагогічної підтримки на становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

Достовірність результатів дослідження забезпечено положенням щодо цілісності особистості, опорою на результати психолого-педагогічної науки, доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за різноманітними методами дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження викладено на міжнародних: «Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі» (Одеса, 2017), «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку–Ужгород–Дрогобич, 2017), «Становлення

особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2018), «Підготовка фахівців у сфері освіти та менеджменту: європейський вимір» (Черкаси, 2018); «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві» (Київ, 2018), «Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм» (Київ, 2018) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження викладено у 13 публікаціях автора, із них 5 – у фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 6 – апробаційного характеру (1 у співавторстві), 1 додатково відображає результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації становить 170 сторінок. У тексті вміщено 11 таблиць, 7 рисунків, що займають 2 сторінки основного тексту. У списку використаних джерел 268 найменувань (із них 19 – іноземною мовою). 17 додатків викладено на 85 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 299 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, схарактеризовано методи роботи, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, подано відомості щодо апробації та впровадження одержаних результатів, загальну кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці»** проаналізовано стан дослідження проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, визначено сутність і структуру феномена «комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери», уточнено зміст понять «професійна діяльність фахівців соціономічної сфери», «комунікативна компетентність», обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Соціономічні (ті, що допомагають) професії (від лат. society – суспільство) – це професії, в яких процес діяльності ґрунтується на спілкуванні типу «людина – людина», що асоціюються із вивченням і поясненням соціальних стосунків, соціального розвитку суспільства, впливом на соціальні процеси на різних рівнях соціальної взаємодії (О. Корчова); професії, що вирішують професійні завдання, пов'язані із соціальними стосунками в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей і тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених та прийнятих у суспільстві форм культури і традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії (Л. Буркова).

З'ясовано, що спільним для всіх професій соціономічної сфери є робота з людьми, надання їм необхідної допомоги, що вимагає від майбутніх фахівців

набуття відповідних знань, умінь і навичок, певного досвіду щодо організації позитивного спілкування й конструктивної взаємодії з ними у вирішенні нестандартних життєво значущих для комунікантів ситуаціях, що виникають. До означеного типу належать професії, предметом праці яких виступає інша людина (чи група людей); основними професійними завданнями є безпосередній вплив на інших людей (навчання, виховання, лікування і догляд, інформаційне й соціально-побутове обслуговування). Успішність їхньої професійної діяльності значною мірою залежить від умінь встановлювати безпосередні соціальні контакти; провідними знаряддями праці є вербальні (мовлення) і невербальні (міміка, жести, виразні рухи) засоби спілкування.

В аспекті дослідження увага зосереджена на формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти, а саме: психологів, соціальних педагогів, правознавців.

Професійна діяльність фахівців соціономічної сфери – це процес їхньої безпосередньої взаємодії з людиною чи групою людей, під час якої вони усвідомлено використовують професійні знання, вміння й навички, надають необхідну соціальну, психологічну, правову допомогу тим, хто її потребує, у вирішенні складних життєвих ситуацій.

Зазначимо, що комунікативна компетентність дослідниками розглядається як: комплексна характеристика особистості, яка характеризується здатністю застосовувати мовні і немовні засоби виразності з метою комунікації спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміннями орієнтуватись у ситуаціях спілкування (А. Богущ); володіння вміннями й навичками, що засновані на звичаях, традиціях, етикеті, культурних нормах і обмеженнях у сфері спілкування (З. Залібовська-Ільніцька); сукупність знань, умінь, здатностей, досвіду, мотивації, що забезпечують сприймання, розуміння, засвоєння, використання, передання інформації (Є. Проворова); знання способів орієнтації у різних ситуаціях і вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування (Н. Босак, О. Копусь); сукупність умотивованих знань, умінь і навичок необхідних для здійснення мовленнєвої діяльності в освітньо-професійній сфері (Н. Назаренко).

Зарубіжними вченими комунікативна компетентність трактується як: певна сукупність знань, досвіду, якостей, здібностей особистості, що дають змогу ефективно виконувати комунікативні функції (Дж. Макклоски); здатність діяти в ситуації невизначеності (В. Спитцберг); здатність демонструвати знання комунікативної поведінки в певній ситуації (С. Ларсон); уміння передбачати завдання і досягати їх, співпрацюючи з іншими й адаптуючись до змін у ситуації комунікації (А. Боше).

Отже, комунікативна компетентність є складним інтегральним утворенням особистості, що характеризується розвиненими особистісними якостями, наявністю знань норм і правил комунікативної поведінки в суспільстві, практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення

конструктивної взаємодії з довколишніми людьми, і здатністю до їх використання у професійній діяльності.

На підставі аналізу наукового фонду (С. Адамів, А. Богущ, Н. Бутенко, Т. Вольфовська, О. Кравченко-Дзондза, Л. Мамчур, Н. Стеценко та ін.) визначено, що комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери – це складноструктуроване, полікомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується на сукупності знань, умінь, досвіду організації професійного спілкування і міжособистісної взаємодії на підставі конструктивного діалогу й характеризується здатністю сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, застосовувати елементи вербальної і невербальної комунікації, уміннями емоційної саморегуляції, запобігання і вирішення конфліктів у професійній діяльності, проявом толерантності й емпатії до довколишніх людей з метою надання їм необхідної допомоги під час вирішення нестандартних життєвих ситуацій.

У структурі комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери виокремлено гносеологічний, праксеологічний і суб'єктний компоненти, що є взаємопов'язаними і взаємозумовленими, оскільки кожний із них впливає на здатність майбутніх фахівців соціономічної сфери до організації комунікативної взаємодії в подальшій професійній діяльності.

Доведено, що формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери відбувається ефективно, якщо реалізувати відповідні педагогічні умови, які розуміємо як сукупність спеціально створених обставин, що враховують специфіку майбутньої професійної діяльності студентів і впливають на формування складників комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці в закладах вищої освіти. У дослідженні визначено і впроваджено такі педагогічні умови: усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері; озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері; забезпечення педагогічної підтримки становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

У другому розділі **«Експериментальна робота із формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці»** визначено критерії і показники, схарактеризовано рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики, позиціоновано модель формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці, подано результати констатувального і прикінцевого етапів експерименту.

Критеріями оцінювання визначених компонентів із відповідними показниками обрано: когнітивний (наявність знань професійної термінології, обізнаність зі специфікою професійного спілкування та віртуальної комунікації, сутністю комунікативних бар'єрів), діяльнісний (наявність мовленнєвої

грамотності, здатність сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, розуміти й застосовувати елементи невербальної комунікації, аналізувати власну діяльність і діяльність інших людей), особистісний (наявність комунікативної толерантності, емпатії, умінь емоційної саморегуляції, конфліктоусталеності) критерії. Відповідно до критеріїв та їх показників, подано якісні характеристики рівнів означеного феномена (достатній, задовільний, низький).

Достатній рівень комунікативної компетентності властивий студентам, які мають міцні знання щодо специфіки професійного спілкування, володіють професійною термінологією, обізнані з етикетом віртуальної комунікації й адекватно використовують ці знання на практиці, вміють долати комунікативні бар'єри. Майбутні фахівці цього рівня грамотно і доступно для співрозмовника висловлюють свої думки, володіють нормами сучасної української літературної мови, здатні адекватно сприймати й розуміти партнерів по спілкуванню, розуміють невербальну комунікацію і можуть на практиці грамотно застосовувати її елементи; вони адекватно аналізують й оцінюють власну діяльність і діяльність інших людей, доброзичливі і толерантні у взаємовідносинах з довколишніми людьми, вміють встановлювати оптимальну комунікативну взаємодію зі співрозмовниками, демонструють упевненість у спілкуванні, оскільки володіють різними прийомами комунікативної взаємодії, здатні контролювати свій емоційний стан, виявляють емпатію. У разі виникнення конфліктних ситуацій схильні до співробітництва чи знаходження компромісу в їх вирішенні.

Задовільний рівень комунікативної компетентності характерний для студентів, у яких наявні прогалини у знаннях щодо специфіки професійного спілкування, недостатньо володіють професійною термінологією, вони обізнані з етикетом віртуальної комунікації, проте на практиці подекуди його не дотримуються, в подоланні комунікативних бар'єрів потребують допомоги з боку викладачів. Майбутні фахівці цього рівня відчувають труднощі у висловленні й точному переданні своїх думок, не завжди дотримуються норм сучасної української літературної мови, у сприйнятті й розумінні партнерів по спілкуванню виникають складності. Ці студенти обізнані із засобами невербальної комунікації, проте на практиці здебільшого невдало їх застосовують, що викликає непорозуміння з довколишніми людьми, необ'єктивно аналізують власну і діяльність інших людей, припускаються помилок в її оцінці. Студенти із задовільним рівнем комунікативної компетентності загалом уміють налагоджувати доброзичливі й толерантні стосунки з довколишніми людьми, виявляють до них емпатію, натомість не завжди впевнені у спілкуванні, оскільки недостатньо володіють різними прийомами комунікативної взаємодії, подекуди не вміють контролювати свій емоційний стан. Зазвичай намагаються уникати конфліктних ситуацій або пристосовуються до думки інших людей.

Низький рівень комунікативної компетентності притаманний пасивним у навчанні студентам, які мають фрагментарні знання щодо специфіки

професійного спілкування, вони не володіють професійною термінологією, не обізнані з етикетом віртуальної комунікації, мають значну кількість комунікативних бар'єрів і не вміють їх долати. Майбутні фахівці цього рівня не володіють нормами сучасної української літературної мови, припускаються помилок у висловленні думок, не розуміють і неадекватно застосовують на практиці елементи невербальної комунікації, не вміють аналізувати власну діяльність і діяльність інших. У спілкуванні не виявляють емпатії і не контролюють свій емоційний стан, тому стосунки з довколишніми людьми мають негативний характер. У разі виникнення конфліктних ситуацій тяжіють до суперництва.

Для визначення наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери дібрано відповідні діагностувальні методики, що використовувались у ході експериментальної роботи: анкета «Визначення рівня знань специфіки професійного спілкування» (Н. Кожем'яко) для з'ясування стану обізнаності студентів з особливостями професійного спілкування; питальник «Наскільки Ви володієте професійною термінологією» (І. Власюк) з метою визначення ступеня володіння майбутніми фахівцями професійною термінологією; для з'ясування рівня обізнаності студентів із специфікою віртуальної комунікації використано тест «Комп'ютерні комунікації» (О. Пунько), із сутністю комунікативних бар'єрів – тест «Мовні бар'єри при спілкуванні» (В. Маклін); для виявлення мовленнєвої грамотності майбутніх фахівців соціономічної сфери застосовано тестові завдання «Види мовленнєвої діяльності»; тест «Оцінка рівня товариськості» (В. Ряховський) – використовувався для з'ясування здатності сприймати й розуміти партнерів по взаємодії; тест «Про що говорять вам міміка і жести?» (О. Шаюк) з метою виявлення здатності розуміти й застосовувати елементи невербальної комунікації; методика самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії (М. Фетіскін) – для оцінки здатності аналізувати власну діяльність і діяльність інших людей; методики діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко), емоційного інтелекту (Е. Холл), емпатії (Є. Рогов), тест опису поведінки в конфлікті (К. Томас) використано для з'ясування вмінь запобігання й вирішення конфліктів.

На констатувальному етапі експерименту було одержано такі результати рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери: достатній рівень виявили 19,2% студентів ЕГ і 20,5% – КГ, задовільний рівень – 45,8% респондентів ЕГ і 45,1% – КГ, низький рівень – 35,0% майбутніх фахівців ЕГ та 34,4% – КГ.

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту розроблено модель формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, що містить мету, етапи, педагогічні умови, форми, методи і засоби їх реалізації, компоненти і кінцевий результат (див. рис.).

Експериментальна робота з формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної проводилась упродовж двох років (1-2 курси) зі студентами, які навчаються за спеціальностями 231 «Соціальна робота», 053 «Психологія», 081 «Право» і передбачала поетапну (інформаційно-мотиваційний, практико-зорієнтований, індивідуально-розвивальний етапи) реалізацію визначених педагогічних умов.

На інформаційно-мотиваційному етапі було впроваджено педагогічну умову «Усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері», що сприяла набуттю студентами необхідних знань щодо сутності комунікативної компетентності як важливої професійної якості професіонала-соціонома. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили лекційні і практичні заняття спецкурсу «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери» і таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Психологія», «Педагогіка», «Культурологія», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», на яких поглиблювалися знання студентів щодо майбутньої професійної діяльності загалом і ролі комунікативної компетентності, зокрема.

Лекційні заняття спецкурсу «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери» проводились у форматі полілогу і були спрямовані на те, щоб студенти не лише отримували знання, а й мали можливість розмірковувати, ставити запитання, висловлювати власну думку щодо порушених на лекціях питань. Разом зі студентами розглядалася сутність таких понять, як: «комунікація», «комунікативність», «комунікабельність», «компетентність», «комунікативна компетентність». Інша лекція була присвячена специфіці професійного спілкування майбутнього практичного психолога (соціального педагога, правознавця), у ході якої визначалися сутність професійної комунікації, вимоги до здійснення комунікації у професійній сфері, норми й особливості поведінки суб'єктів комунікації, розглядалися комунікативні моделі міжособистісної взаємодії, етика ділових відносин у професійній діяльності майбутнього фахівця-соціонома. ознайомлення студентів із особливостями професійної лексики в різних соціономічних сферах. Увага студентів зосереджувалася на необхідності володіння правильною термінологією, доречним вживанням професійних термінів, професіоналізмів, неприпустимості вживання нецензурної лексики.

Вибір теми лекції «Специфіка віртуального спілкування» зумовлений тим, що сьогодні неможливо уявити будь-яку професію без використання засобів Інтернету, мобільного зв'язку, електронної пошти тощо. Зі студентами обговорювалися такі питання, як: «Чи вміємо ми спілкуватися по телефону?», «Як впливає на спілкування те, що ти не бачиш людину, з якою спілкуєшся?», «Які наслідки може мати неправдива інформація про себе партнера по спілкуванню?», «Чи правильно ми користуємось електронною поштою?», «Чи завжди нас правильно розуміють?», «Які емоції можуть виникнути під час спілкування в чатах?», «Чи можна віртуально (засобами Інтернету чи телефону) надати

допомогу людині?»).

Одна із лекцій спецкурсу мала на меті з'ясування сутності комунікативних бар'єрів і причин їх виникнення. Студентів ознайомили із сутністю поняття «комунікативний бар'єр», їх класифікацією (культурні, соціальні, психологічні, нерозуміння (фонетичний, семантичний, стилістичний, логічний), уникнення, бар'єр авторитету тощо).

На практичних заняттях спецкурсу було проведено круглі столи «Моя майбутня професія – допомога людям», «Терміни, професіоналізми, сленги», дискусію «Роль комунікативної компетентності в професійній кар'єрі», семінар «Правила віртуального спілкування», аналіз комунікативних ситуацій (робота в малих групах). Для самостійної роботи студентам було запропоновано скласти термінологічний словник, кросворди з використанням професійної термінології або професіоналізмів, інтерпретація висловів видатних людей щодо сутності спілкування і його ролі в життєдіяльності людей.

На заняттях навчальної дисципліни «Психологія» студенти оволодівали знаннями щодо психологічних основ спілкування. Обговорювалися такі питання, як: формування позитивного ставлення до спілкування в мікросоціумній групі; спілкування як обмін інформацією, взаємодія суб'єктів, сприймання та розуміння один одного; функції спілкування (інформаційно-комунікативна, регулятивно-комунікативна, афективно-комунікативна); рівні спілкування: (маніпулювання, конкуренція або суперництво, співробітництво) тощо. Для практичного заняття «Мистецтво маніпулювання» студентам було запропоновано розробити презентації із таких тем, як: «Маніпулювання в сім'ї», «Маніпулювання серед однолітків», «Маніпулювання в казках», «Маніпулювання в мас-медіа». Під час виконання вправ «Сунична галявина», «Емоційно зарядженні ситуації», «А що діється всередині?», «Вгадай емоцію», «Зобрази емоцію», «Крамниця емоцій» тощо студенти набували вмінь і навичок емоційної саморегуляції та конфліктоусталеності.

Заняття з навчальної дисципліни «Педагогіка» було доповнено темою «Молодіжні субкультури та їх вплив на формування особистості» у вигляді міні-лекцій-презентацій. Студенти добирали матеріал щодо особливостей спілкування в різних молодіжних групах (готи, Емо, геймери, скінхеди тощо). Ними було дібрано не лише інформацію з Інтернету і зроблено відповідні презентації, а й використано фрагменти телевізійних передач, документальних і художніх фільмів. У межах вивчення теми «Стилі спілкування» майбутнім фахівцям пропонувалися різноманітні ситуації спілкування для обговорення. У ході практичних занять студенти залучалися до моделювання комунікативних ситуацій, проводилися вправи «Електричка», «Імітація», «Подарунок», «Заверши спілкування», «Герой казки», «Без маски» тощо.

На лекційних заняттях із навчальної дисципліни «Культурологія» розглядалися національно-культурні особливості різних народів. Увага студентів зосереджувалася на тому, який вплив на поведінку людей різної національності має віросповідання, національні традиції і культура, манера

спілкування і жестикуляції тощо. Особливо важливого значення такі знання набувають сьогодні, в умовах багатонаціональності і полікультурності нашої країни, коли через непорозуміння, пов'язані з національно-культурними особливостями, виникають різноманітні конфліктні ситуації.

У цьому ракурсі було проведено прес-конференцію «Всі ми – люди Землі» з представниками різних національностей (Англія, Туркменістан, Китай, Японія, Америка, Індія, Туреччина, Німеччина та ін.), які презентували свою країну, інші студенти виступали в ролі представників різних ЗМІ, завданням яких було підготувати для них запитання щодо їхньої культури, поведінки в діловому спілкуванні. До практичних занять, що передбачали ознайомлення студентів із ставленням до забобонів, манерою вітання, з різним значенням одних і тих самих жестів у різних народів, вони готували презентації на такі теми, як «Забобони», «Значення жестів», «Як ми вітаємось», «Нас запросили на гостини». На іншому практичному занятті було проведено круглий стіл «Діловий етикет у різних країнах».

Одне з лекційних занять з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» було присвячено ролі мовленнєвої грамотності майбутніх фахівців. Заняття проходило у форматі лекції-бесіди. Разом зі студентами обговорювалися питання «Чому в професійній діяльності важливо володіти мовленнєвою грамотністю?», «Чи впливає неграмотне українське мовлення на успіх спілкування?». На практичних заняттях проводилися мовні ігри «Коректор» у форматі брейн-рингу, вправи «Відшукай слово», «Ти – стиліст», «Скажи без затримки», «Ти – оратор» тощо.

На практико-зорієнтованому етапі реалізовано педагогічну умову «Озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері», метою якого виступило формування і відпрацювання майбутніми фахівцями соціономічної сфери практичних умінь у межах спецкурсу «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери», на заняттях якого зі студентами обговорювалися різноманітні ситуації, що можуть виникнути в майбутній професійній діяльності, проводилися вправи («Зустріч», «Скажи – Ні», «Інтерв'ю», «Привітання», «Дар переконання», «Знайди пару», «Розповідь від імені предмета», «Незакінчені речення», «Подолання перешкод» тощо), рольові ігри, ситуативні завдання, аналіз казок («Попелюшка», «Білосніжка», «Три поросяти», «Дюймовочка», «Спляча красуня», «Івасик-Телесик» тощо) з позиції майбутньої професії, формулювання правил віртуального спілкування тощо.

Індивідуально-розвивальний етап передбачав реалізацію педагогічної умови «Педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації» і був спрямований на формування у студентів необхідних особистісних і професійних якостей. Реалізація зазначеної педагогічної умови здійснювалася під час групових та індивідуальних консультацій викладачів, у ході розроблення індивідуальних траєкторій професійного розвитку майбутніх фахівців, виконання

індивідуальних творчих завдань, проведення позааудиторних заходів (ток-шоу «Один за всіх», «Кохана, ми вбиваємо дітей», творчий проект «Моя телевізійна передача»), тренінгу комунікативної взаємодії (вправи: «Знайомство», «Привітання», «Ефективне спілкування», «Бесіда», «Уважне слухання», «Дати назву ситуації», «Передати одним словом», «Знаменитості», «Зомбі», «Дитина – дорослий – батько», «Змішані почуття», «Переконай царівну», «Прохання – відмова», «Почуття – розуміння – стратегія», «Маніпулювання» тощо).

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз з метою з'ясування дієвості розробленої моделі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери та експериментальної методики її реалізації (див. табл.).

Як видно з таблиці, відчутні позитивні зміни в рівнях сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери відбулись у студентів ЕГ. Так, достатнього рівня досягли 39,2% респондентів ЕГ (було 19,2%) та 24,6% – КГ (було 20,5%), задовільний рівень виявили 48,3% студентів ЕГ (було 45,8%) та 45,9% – КГ (було 45,1%), на низькому рівні залишилося 12,5% майбутніх фахівців ЕГ (було 35,0%) та 29,5% – КГ (було 34,4%).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту

Групи	Рівні					
	Достатній		Задовільний		Низький	
	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
ЕГ	19,2%	39,2%	45,8%	48,3%	35,0%	12,5%
КГ	20,5%	24,6%	45,1%	45,9%	34,4%	29,5%

Примітка: КЕ – констатувальний етап, ПЕ – прикінцевий етап

Для перевірки одержаних результатів використано розрахунок λ – критерію між двома емпіричними даними (за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова). За результатами формувального етапу експерименту було отримано $d_{\text{емп.}} > d_{0,01}$. Отже, одержані дані прикінцевого етапу експерименту виявилися статистично значущими, що доводить дієвість моделі й експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці, що дозволило обґрунтувати й побудувати модель та експериментальну методику забезпечення цього процесу, визначити й експериментально перевірити педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

1. Установлено, що професійна діяльність фахівців соціономічної сфери – це процес їхньої безпосередньої взаємодії з людиною чи групою людей, під час якої вони усвідомлено використовують професійні знання, вміння й навички, надаючи необхідну соціальну, психологічну, правову допомогу тим, хто її потребує, у вирішенні складних життєвих ситуацій.

2. З'ясовано, що комунікативна компетентність є складним інтегральним утворенням особистості, яке характеризується розвиненими особистісними якостями й наявністю знань норм і правил комунікативної поведінки в суспільстві, практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення конструктивної взаємодії з довколишніми людьми, і здатністю до їх використання в професійній діяльності.

3. Визначено, що комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери – це складноструктуроване, полікомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується на сукупності знань, умінь, досвіду організації професійного спілкування й міжособистісної взаємодії на підставі конструктивного діалогу й характеризується здатністю сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, застосовувати елементи вербальної і невербальної комунікації, уміннями емоційної саморегуляції, запобігання й вирішення конфліктів у професійній діяльності, проявом толерантності й емпатії до довколишніх людей з метою надання їм необхідної допомоги під час вирішення нестандартних життєвих ситуацій.

4. У структурі комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери виокремлено гносеологічний, праксеологічний і суб'єктний компоненти, що є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Кожний із компонентів впливає на здатність майбутніх фахівців соціономічної сфери організувати комунікативну взаємодію в подальшій професійній діяльності.

5. Визначено педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери: усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері; озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері; забезпечення педагогічної підтримки становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

6. За результатами констатувального етапу експерименту побудовано й апробовано модель та експериментальну методику формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, яка передбачала проведення цілеспрямованої роботи, що відбувалася поетапно (інформаційно-мотиваційний, практико-зорієнтований, індивідуально-розвивальний етапи), із упровадженням визначених педагогічних умов.

На інформаційно-мотиваційному етапі було впроваджено педагогічну умову «Усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері», що сприяла набуттю студентами необхідних знань щодо сутності комунікативної компетентності як важливої професійної якості фахівця-соціонома. Реалізація зазначеної педагогічної умови

здійснювалася під час лекційних і практичних занять спецкурсу «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери» і таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Психологія», «Педагогіка», «Культурологія», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», на яких поглиблювали знання студентів щодо майбутньої професійної діяльності загалом і ролі комунікативної компетентності, зокрема. Крім цього використовувалися диспути, дискусії, кейс-стаді, самостійна робота.

На практико-зорієнтованому етапі реалізовано педагогічну умову «Озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері», метою якого виступило формування й відпрацьовування майбутніми фахівцями соціономічної сфери практичних умінь і навичок у межах спецкурсу «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери», на заняттях якого проводилися рольові й ділові ігри, вправи, ситуативні завдання, мовні ігри тощо.

Індивідуально-розвивальний етап передбачав реалізацію педагогічної умови «Педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації» і був спрямований на формування у студентів необхідних особистісних і професійних якостей. Формами, методами і засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили групові й індивідуальні консультації викладачів, розроблення індивідуальних траєкторій професійного розвитку майбутніх фахівців, виконання індивідуальних творчих завдань, проведення позааудиторних заходів (ток-шоу «Один за всіх», «Кохана, ми вбиваємо дітей»), тренінгу комунікативної взаємодії тощо.

7. Встановлено, що реалізація моделі й експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери з поетапним упровадженням визначених педагогічних умов дозволила досягти позитивних змін у рівнях прояву зазначеного феномена у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, комунікативна компетентність на високому рівні характерна для 39,2% майбутніх фахівців соціономічної сфери ЕГ (було 19,2%) та 24,6% – КГ (було 20,5%), на задовільному рівні зафіксовано 48,3% студентів ЕГ (було 45,8%) і 45,9% – КГ (було 45,1%), низький рівень засвідчили 12,5% майбутніх фахівців ЕГ (було 35,0%) та 29,5% – КГ (було 34,4%). Статистичну значущість і не випадковість позитивних зрушень доведено застосуванням розрахунку λ -критерію Колмогорова–Смирнова.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в системі неперервної освіти; здійснення порівняльно-педагогічного аналізу формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в Україні і за кордоном.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рабецька Н. Л. Формування мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Серія : Педагогіка. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. – Вип. 5 (118). – С. 100–105.

2. Рабецька Н. Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери як педагогічна проблема / Н. Л. Рабецька // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – ред. кол. : Н. В. Гузій (відп. ред.). – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 29 (39). – С. 25–29.

3. Рабецька Н. Л. Компонентна структура комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2017. – Вип. 53. – С. 170–175.

4. Рабецька Н. Л. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2017. – Вип. LXXX. – Т. 1. – С. 189–193.

5. Рабецька Н. Л. Експериментальна методика формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці / Н. Л. Рабецька // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Серія : Педагогіка. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2018. – № 1 (120). – С. 119–124.

6. Рабецкая Н. Л. Структурная модель формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов социономической сферы / Н. Л. Рабецкая // Austria Science. – 2018. – № 12. – Vol. 2. – С. 28–32.

7. Рабецька Н. Л. Проблема розвитку українського професійного мовлення студентів соціономічного профілю / Н. Л. Рабецька // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі»], (26–27 жовтня 2017 р.). – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. – С. 82–83.

8. Рабецька Н. Л. Комунікативний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення та підходи»], (17 листопада 2017 р.). – Баку–Ужгород–Дрогобич : Посвіт, 2017. – С. 224–226.

9. Рабецька Н. Л. Педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації / Н. Л. Рабецька, Т. Ю. Осипова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

«Підготовка фахівців у сфері освіти та менеджменту : європейський вимір»], (29–30 березня 2018 року). – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2018. – С. 30–32.

10. Рабецька Н. Л. Критеріальний підхід до визначення стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Матеріали VI міжнар. науково-практ. Інтернет-конференції [«Становлення особистості професіонала : перспектива й розвиток»], (23 березня 2018 р.). – Одеса : ОДУВС, 2018. – С. 202–206.

11. Рабецька Н. Л. Створення комунікативних моделей поведінки як педагогічна умова формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців-соціономів / Н. Л. Рабецька // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Педагогіка і психологія : актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі»], (6–7 квітня 2018 р.). – К., 2018. – Ч. II. – С. 58–61.

12. Рабецька Н. Л. Роль віртуальної комунікації у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери / Н. Л. Рабецька // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві»], (19–20 квітня 2018 р.). – К., 2018. – С. 284–285.

13. Рабецька Н. Л. Систематизація знань студентів щодо варіативності комунікативної взаємодії як педагогічна умова формування комунікативної компетентності / Н. Л. Рабецька // Модернізація навчального процесу в сучасних закладах освіти : зб. наук. пр. / редкол. О. Я. Чебикін та ін. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2018. – С. 132–137.

АНОТАЦІЯ

Рабецька Н. Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці (усвідомлення майбутніми фахівцями варіативності комунікативної взаємодії у соціальній сфері; озброєння студентів комунікативними моделями поведінки в соціальній сфері; забезпечення педагогічної підтримки становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації); визначено сутність феномена «комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери», уточнено поняття «професійна діяльність фахівців соціономічної сфери».

сфери», яке в дослідженні розуміється як складноструктуроване, полікомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується на сукупності знань, умінь, досвіду організації професійного спілкування й міжособистісної взаємодії на підставі конструктивного діалогу й характеризується здатністю сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, застосовувати елементи вербальної і невербальної комунікації, уміннями емоційної саморегуляції, запобігання й вирішення конфліктів у професійній діяльності, проявом толерантності й емпатії до довколишніх людей з метою надання їм необхідної допомоги під час вирішення нестандартних життєвих ситуацій, «комунікативна компетентність»; розкрито структуру (гносеологічний, праксеологічний, суб'єктний компоненти), визначено критерії (когнітивний, діяльнісний, особистісний) та їх показники, подано якісні характеристики рівнів (достатній, задовільний, низький) комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери; розроблено й апробовано модель і експериментальну методіку формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці (інформаційно-мотиваційний, практико-зорієнтований, індивідуально-розвивальний етапи); спецкурс «Основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери»; кейс-стаді, рольові й ділові ігри, вправи, ситуативні завдання, мовні ігри, тренінг комунікативної взаємодії тощо.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічної сфери, професійна діяльність фахівців соціономічної сфери, комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери, педагогічні умови, модель формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

SUMMARY

Rabetskaya N. L. Communicative competence formation of future specialists in socionic sphere during professional training. – Qualification scientific manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.04 “Theory and methodology of professional education”. – State institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa, 2018.

The following thesis gives theoretical summarizing and new solving of scientific problem of communicative competence formation of future specialists in socionic sphere during professional training that allowed to ground and build a structural model for supplying this process, develop and test the experimental methodology with the phased introduction of pedagogical conditions in the system of professional training of students.

In the first chapter “Theoretical basis of communicative competence formation of future specialists in the socionic sphere during professional training” we analyzed the state of research of the problem of communicative competence formation of

future specialists in the socionic sphere, clarified the content of the notions “professional activity of specialists in the socionic sphere”, “communicative competence”, the essence and structure of the phenomenon “communicative competence of future specialists in the socionic sphere”, grounded the pedagogical conditions.

The professional activity of specialists in the socionic sphere is regarded as a process of their direct interaction with a person or a group of people, during which they consciously use their professional knowledge, skills and abilities, providing them with the necessary social, psychological, legal assistance to those who need it, in difficult life situations.

It is established that communicative competence is a complex integral characteristic of the personality, which is characterized by the knowledge of norms and rules of communicative behavior in society, the practical skills and skills of communicative interaction and the ability to use them in professional activities.

It is determined that the communicative competence of future specialists in the socionic sphere is a complex structured, multicomponent personal education that is based on a combination of knowledge, skills, experience of organizing professional communication and interpersonal interaction on the basis of constructive dialogue. It is characterized by the ability to perceive and understand interaction partners, to use elements of verbal and non-verbal communication, the skills of emotional self-regulation, the prevention and resolution of conflicts in professional activity, the manifestation of tolerance and empathy to the surrounding people with the aim of providing them with the necessary assistance during the solution of unconventional life situations.

There are gnoseological, praxeological and subject components that are interconnected and interdependent in the structure of communicative competence of future specialists in the socionic sphere. Each of these components affects the ability of future specialists in the socionic sphere of organization of communicative interaction in future professional activities.

The pedagogical conditions of formation of communicative competence of the future specialists in socionic sphere are defined: awareness by future specialists of the variability of communicative interaction in the social sphere; arming students with communicative patterns of behavior in the social sphere; providing pedagogical support for the formation of future specialists in the socionic sphere as subjects of professional communication.

The second chapter “Experimental work concerning communicative competence formation of future specialists in socionic sphere during professional training” reveals criteria and figures, characterizes levels of communicative competence formation of future specialists in socionic sphere, shows developed and implemented diagnostics and experimental methods, pointed structural model of communicative competence formation of future specialists in socionic sphere, results of verified and final reviews.

The criteria for evaluating certain components with relevant indicators are: cognitive (indicators: awareness of the specifics of professional communication, the availability of knowledge of professional terminology, awareness of the specifics of virtual communication, awareness of the essence of communication barriers), activity (the availability of speech literacy, the ability to perceive and understand interaction partners, the ability to use elements of non-verbal communication, the ability to analyze one's own activities and those of other people), personal (the ability to communicate tolerance, the capacity for emotional self-regulation, the ability to empathy, the ability to prevent and resolve conflicts). Qualitative characteristics of the levels of this phenomenon are given (sufficient, satisfactory, low).

The forming experiment was aimed at the acquisition by the future specialists of the socionic sphere of necessary knowledge of the essence of communicative competence in the lectures and practical lessons of the special course “Fundamentals of the formation of communicative competence of future specialists in the socionic sphere”, and such educational disciplines as “Introduction to Profession”, “Psychology”, “Pedagogy”, “Culturology”, “Ukrainian language (in terms of professional orientation)”, using seminars, round tables, case study method, role-playing and business games, exercises, situational tasks, language games, out-of-class activities, teacher consultations in preparation for practical and extracurricular activities, performing creative tasks, developing an individual development trajectory, etc.

The results of the forming stage of the experiment confirmed the effectiveness of the developed model and the experimental methodology for forming the communicative competence of future specialists in the socionic sphere in professional training.

Key words: future specialists in the socionic sphere, professional activity of specialists in the socionic sphere, communicative competence of future specialists in the socionic sphere, pedagogical conditions, model of communicative competence formation of future specialists in socionic sphere.

Підписано до друку 24.09.2018.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/16. Зам. № 4901/18
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.